

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглянуто проблему вивчення педагогічної діагностики особливості проведення контролю за якістю освіти майбутніх учителів. Діагностика охоплює всіх студентів без винятку і має проводитися шляхом систематичних діагностичних зрізів по кожному з параметрів розвитку особистості студента. Діагностика включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденції, прогнозування подальшого розвитку подій.

Ключові слова: діагностика, педагогічна діагностика, якість освіти, контроль.

Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави на будь-якому етапі її розвитку, особливо в період реформування. Якість здобутої людиною освіти, зокрема середньої, завжди була і залишається в полі зору політиків, оскільки певною мірою визначає її майбутній інтелектуальний потенціал країни, її подальший економічний і політичний розвиток, забезпечує державі певний авторитет на міжнародній арені, її конкурентоспроможність і самостійність.

Реформування системи освіти в Україні, що відбувається протягом останніх років під впливом соціально-політичних, економічних та геополітичних процесів, значною мірою відбилося на системі загальної середньої освіти країни, у тому числі, й на системі управління освітою та її якістю.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті відзначена велика роль освіти в сучасному суспільстві і визначені зобов'язання держави щодо забезпечення всім громадянам доступу до якісної освіти. У документі зазначено, що "освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені. Освіта і наука є найголовнішими умовами утвердження України на світовому ринку високих технологій" [4, с. 5].

Указом Президента України від 4 липня 2005 року № 1013/2005 "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав — членів Європейського Союзу та забезпечення участі вищих навчальних закладів у Міжнародних обстеженнях якості освіти вважається одним із пріоритетних заходів [7, с. 2].

У педагогічній теорії досліджувалися різні аспекти якості освіти: якість знань учнів, якість навчання, результати освітньої діяльності вищого навчального закладу (І. Булах, І. Філончук, В. Кузнецов, Ю. Воренко, Е. Карпова). Це поняття розглядалося в дидактиці, педагогіці, психології, методології (В. Бондар, Л. Бурлачук, Ю. Гільбух, Т. Лукініна, Л. Каналова); вводилися до розгляду нові категорії, що визначали якість, — функціональна грамотність, освіченість, компетенція тощо (Ю. Бабанський, І. Барахович, А. Хуторський, М. Карпетова, Е. Нікітін, Г. Вайлер, В. Чинапах). Це дозволяє вести мову про багатоаспектність цього поняття стосовно освіти людини та про багатомірність щодо рівнів управління якістю освіти [5].

Однією з вимог реформування освітньої системи України є забезпечення якісної освіти для всіх верств населення. При здійсненні такої розробки варто приділити значну увагу питанню якості, яке на сьогодні є надзвичайно актуальним.

Педагоги, психологи та вчені різних галузей науки, а саме: Б. Бігінас, Д. Богоявленський, О. Божович, М. Голубєва, М. Голубєв, К. Інгенкамп, Л. Катаєва, Б. Кобзар, О. Кочетова, Дж. Клауср, А. Кух, Л. Макарова, Н. Менчинська, М. Монахов, І. Підласий, М. Прохорова, В. Прохоров, В. Сергієнко, Л. Спірін, Б. Сусь, Т. Фітасова, М. Фрумкін, І. Шадрікова та багато інших, розглядали різні аспекти означеного питання: сутність педагогічної діагностики, її значення в навчально-виховному процесі, завдання педагогічної діагностики, роль у підвищенні якості освіти майбутніх фахівців, основні вимоги до педагогічної діагностики, використання форм і методів діагностики.

Мета ж нашої статті вивчити проблему педагогічної діагностики особливості проведення контролю за якістю освіти майбутніх учителів.

Діагностика охоплює всіх студентів без винятку і має проводитися шляхом систематичних діагностичних зрізів по кожному з параметрів розвитку особистості студента. У разі неможливості проведення цього зрізу щодо будь-якого студента у встановлений час (через хворобу або з інших причин) цей зріз повинен бути проведений найближчим часом і в жодному разі його не можна пропускати. Діагностика рівня оволодіння навчальним матеріалом і розвитку навичок проводиться за кожною навчальною темою й охоплює всіх студентів без винятку. Такий підхід забезпечує ефективне використання результатів діагностичної діяльності.

Існують різні визначення наукової діагностики. Розрізняють діагностику досягнутих результатів і діагностику загально навчальних умінь та навичок учнів. Перевірка лише констатує результати, не пояснюючи причин їх появи. Діагностика ж розглядає результати у зв'язку зі шляхами, способами їх досягнення, виявляє тенденції, динаміку формування продуктів навчання. Діагностика включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденції, прогнозування подальшого розвитку подій. У науковій літературі можна зустріти неоднозначні робочі визначення цього терміна. Наприклад, німецький спеціаліст Карл Хайнц Інгенкамп [3, с. 55-58] під педагогічною діагностикою розуміє процес, у ході якого (із використанням діагностичного інструмента або без нього), дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості вчителів стежить за учнями і проводить анкетування, обробляє дані спостережень й опитування і повідомляє одержані результати з метою описання поведінки, пояснення її мотивів чи передбачення поведінки в майбутньому. Аналізуючи педагогічну літературу з цієї теми (Б. Бігінас, М. Голубєв, Л. Катаєва, Б. Кобзар, Л. Макарова, М. Монахов, М. Прохорова, В. Прохоров, Т. Фітасова, І. Шадрікова) необхідно спинитися на двох моментах. Перший: існують різні підходи до визначення сутності педагогічної діагностики (з позицій змісту діагностичної діяльності, послідовності виконаних при цьому операцій, відповідно до мети педагогічної діагностики і завдань, які стоять перед нею).

В. Андрєєв вважає, що педагогічна діагностика — це система якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування та тенденцій саморозвитку освітньої системи, включаючи її цілі, зміст, форми і методи, дидактичні та технічні засоби, умови і результати навчання, виховання та саморозвитку особистості і колективу. Таким чином, проблемне поле педагогічної діагностики значно ширше, ніж традиційна оцінка знань, умінь і навіть особистих якостей того, хто навчається [1, с. 308-315].

Другий момент, який привертає до себе увагу, — відсутність чіткого визначення сутності педагогічної діагностики. Це призводить до того, що педагогічна діагностика досить часто замінюється вивченням компонентів педагогічного процесу, результативності навчання й виховання тощо (про це зазначає М. Голубєв (1988)). Але напевно чи можна говорити про отожднення двох гносеологічних явищ. Результатом діагностичного дослідження має бути діагноз, який дає можливість спеціалістам позначити аналогічні явища і факти педагогічної діяльності одними й тими символами. Тобто не можна зводити поняття діагностики суто до вивчення. Результати "просто вивчення", здебільшого, спричиняють розбіжності у виборі методологічних підходів, визначенні явищ та фактів педагогічної діяльності. Вивчення ознак, які характеризують педагогічну систему, є основною частиною педагогічної діагностики. І тому діагностика стоїть на більш високому рівні порівняно із вивченням.

У сучасній педагогічній діагностиці сприймається як процес, у ході якого проводяться виміри рівня засвоєння знання, навченості тих, кого навчають, а також і деяких сторін розвитку особистості та вихованості, обробка та аналіз отриманих знань, узагальнення і висновки про коригування процесу навчання і про рух учнів на наступні рівні навчання, висновки про ефективність роботи вчителів та всього освітнього закладу [5, с. 62-74]. Як бачимо, в діагностику вкладається більш широкий і більш глибокий смисл, ніж у традиційну перевірку знань, навичок, умінь. Отже, необхідно виводити діагностику на новий рівень, з активним розширенням його меж.

Для педагогічної діагностики було використано такі методи і засоби: тести, анкети, опитування, бесіди, аналіз документів (інформаційно-констатуючі); тести і анкети самооцінки, експертні оцінки, педагогічний консиліум (оцінні); анкети самооцінки результату, виявлення результатів діяльності, анкети оцінки результату одногрупниками (продуктивні); спостереження за суб'єктом у спеціально створених ситуаціях під час навчального процесу (поведінкові).

Організована проведена педагогічна діагностика сприяє підвищенню якості освіти майбутнього фахівця. У сучасній науково-педагогічній літературі існує думка про те, що якість освіти можна розглядати як систему соціально зумовлених показників рівня знань, умінь, ціннісного ставлення до світу, якими повинен оволодіти студент. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів — складова навчального процесу ВНЗ, яка сприяє покращенню роботи студентів, формуванню їх особистості, виявленню реальних навчальних досягнень, розкриттю причин слабого засвоєння ними змісту освіти та ін. Контроль забезпечує діагностику результатів освітньої діяльності студентів і педагога з метою виявлення, аналізу, оцінювання та коректування навчання. Поточна перевірка має на меті отримання оперативних даних про рівень знань студентів і якість навчально-пізнавальної діяльності на навчальних заняттях і розв'язання завдань управління навчальним процесом. З огляду на отриману інформацію проводиться необхідне коригування навчальної діяльності студентів, що особливо важливо для стимулювання їх самостійної роботи [2]. Поточна перевірка є органічною частиною навчального процесу і здійснюється у межах чинних форм організації навчання у вищій школі: на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних роботах, колоквіумах і консультаціях.

Семестровий контроль згідно з положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах проводиться як семестровий іспит (форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр); диференційований залік (форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу з певної дисципліни на підставі результатів виконання індивідуальних завдань (розрахункових, графічних тощо); він планується за відсутності модульного контролю та іспиту і не

передбачає обов'язкової присутності студента); семестровий залік (форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях; планується за відсутності модульного контролю та іспиту і не передбачає обов'язкової присутності студентів). Використання нетрадиційних форм контролю знань студентів, актуальне тим, що контроль знань студентів є складовою частиною процесу навчання. Контроль – це співвідношення досягнутих результатів із запланованими цілями навчання. В своїй роботі ми використовували, такі види контролю: тестування, проблемні питання, бліц опитування, педагогічні та психологічні замальовки, дидактичні ігри, листівки та інші.

Щодо контролю знань за допомогою сучасних інформаційних технологій. З упровадженням інноваційних педагогічних технологій (модульно-рейтингового навчання, дистанційної електронної освіти, новітніх розробок комп'ютерних форм навчання та інші) перед вищими навчальними закладами стоїть проблема якісної зміни оцінки та контролю знань, здобутих студентами в процесі навчання. Основою нових технологій комп'ютеризованого контролю засвоєння знань є спеціально створені тестові програми, які входять до мультимедійних автоматизованих систем. Мультимедійний характер навчальних систем дає можливість в повній мірі застосовувати в навчальному процесі пізнавальні можливості інтерактивних комп'ютерних графічних образів – трюхмірних графічних ілюстрацій, відео сюжетів зі звуковим супроводом, анімаційних моделюючих програм.

Використання психолого-педагогічних ситуацій, виступає умовою підвищення якості педагогічних знань студентів ВНЗ. Навчаючись в педагогічному ВНЗ студенти теоретично, а також частково на практиці, здобувають потрібні знання. Необхідно зауважити, що конкретна педагогічна ситуація в житті, це – не завжди набуті знання можуть допомогти правильно вийти із певної ситуації. Розв'язати педагогічні ситуації – це означає знайти адекватний до даної ситуації спосіб досягнення педагогічної цілі. Вирішення педагогічних ситуацій проходить через низку етапів:

- ї аналіз педагогічної ситуації;
- ї висунення гіпотез про можливі способи досягнення цілі;
- ї прогностична оцінка цих способів та вибір кращого;
- ї реалізація прийнятого рішення;
- ї аналіз досягнутого результату і зіставлення його із запланованим.

Молодому вчителю подекуди важко оцінити педагогічну ситуацію тому, що його діяльність часто регламентована визначеним часом, взаємостосунками між учителем і класом, матеріальним забезпеченням уроку, погодними умовами (під час занять на повітрі) та іншими чинниками.

Розв'язуючи педагогічні ситуації, студентами педагогічного ВНЗ накопичується досвід, який зумовлює його педагогічну майстерність та підвищує якість знань. На заняттях з педагогіки на технологічно-педагогічному факультеті ми використовуємо конкретні ситуації, які проєктують ситуації реального навчально-виховного процесу на уроках праці. Запропоновані проєкти відображають шкільний педагогічний процес. Педагогічні ситуації конкретизовані і мають особистісно спрямований напрям, наприклад: 1) Ви відвідали уроки вчителя технології, з'ясуйте залежність між стилями спілкування педагога та учнів і результативністю якості виконання запропонованих завдань. 2) Проведіть спостереження: яке місце займає ігрова діяльність педагога на уроці та поза уроком чи сприяє вона якості вивчення домашнього завдання учнями.

В основу дослідження було покладено систему завдань яка ґрунтується на принципах ролівої перспективи й моделювання професійних ситуацій, на наш погляд вони сприяють підвищенню якості знань студентів. Ми використовували: ігрову діяльність (сюжетно-рольові ігри, ділові ігри, рольові ситуації і т.ін.); комунікативну діяльність (діалоги, диспути, навчальні дискусії, комунікативні тренінги та ін.); метод проєктів; моделювання, під чим розуміють процес побудови передбачуваного прообразу певного об'єкта з розкриттям його основних властивостей і відношень.

Контроль за самостійною роботою з курсу "Загальна педагогіка". Індивідуальні проєкти:

1. Мої стратегії самореалізації в університеті.
2. Особиста програма професійного навчання студентів.
3. "Життєвий успіх" учителя: як я його розумію й від чого він залежить.
4. Естетика та етика професійної праці вчителя.
5. Наукові інтереси викладачів вищого навчального закладу.
6. Формування майбутнім учителем свого іміджу.
7. Хронометраж свого часу життя і його оцінка.
8. Розвиток своїх захоплень, як спосіб збагачення професіоналізму майбутніх учителів.
9. Самоорганізація дозвілля.

Групові проєкти: "Організація виставки", "Заочна екскурсія до Софії Київської", "Бесіда за круглим столом - прекрасне поряд з нами", "Батьківські збори", "Мій клас", "Конфліктна ситуація", "Бесіда з активом класу", Прес-конференція "Мої стратегії творчого саморозвитку в університеті", "Театральна вігальня", "Типи вчителів у художній літературі", дебати з проблеми "Система оцінки результатів навчання в загальноосвітній школі XXI століття".

Рольова перспектива забезпечує рефлексивні процеси в ході здійснення різних видів діяльності і слугує механізмом аналізу, комунікації і перебудови стилю діяльності студента. Участь у діяльності, побудованій на принципах ролівої перспективи і моделювання професійних ситуацій у навчанні, у ВНЗ, програвання різних ролей, які розкривають специфіку педагогічної праці, надають кожному студентові можливість проявити самостійність, активність, творчість. Використання різних видів завдань, вправ з урахуванням можливостей студентів і характеру їх ставлення до обраної професії сприяло якісній перебудові мотиваційної сфери, закріпленню позитивного ставлення майбутніх педагогів до педагогічної діяльності. Аналіз ефективності реалізації системи різноманітних видів контролю та дозволить зафіксувати позитивні кількісні та якісні зміни рівня знань студентів.

Таким чином, педагогічна діагностика – це процес у ході якого відбувається вивчення, оптимізація процесу навчання, забезпечення правильного визначення результатів навчання, контроль, перевірка, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку подій. Якість освіти можна розглядати як систему соціально зумовлених показників рівня знань, умінь, ціннісного ставлення до світу, якими повинен оволодіти студент. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів – складова навчального процесу ВНЗ, яка сприяє покращенню роботи студентів, формуванню їхньої особистості, виявленню реальних навчальних досягнень, розкриттю причин слабого засвоєння ними змісту освіти та підвищенню якості знань. Систематичний контроль – це умова підвищення ефективності процесу навчання, тому що студент може мати уявлення про те, що він знає, що ним досягнуто, на що варто звернути увагу в подальшій роботі.

На наш погляд, треба більше використовувати імітаційні і моделюючі (моделювання); ігрові; контролюючі програми з визначення якості знань студентів, які забезпечують різні типи тестування, контроль засвоєння знань, формування умінь та навичок; демонстраційні – для реалізації принципу наочності. Проаналізувавши стан використання програми, можна виділити такі найбільш розповсюджені, як: електронний підручник, тренажери, контролюючі програми, довідники, демонстраційні програми, імітаційно-моделюючі програми, програми проблемного навчання. Усі звичайні комп'ютерні програми, які використовуються у межах традиційної системи навчання, як відомо, допомагають подолати один з його основних недоліків, а саме пасивне сприймання нового матеріалу. Подальшу свою роботу ми вбачаємо в розробці навчально-контролюючих програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев – Казань: Центр инновационных технологий, 2003. – 608 с.
2. Діагностика та розвиток потенціалу можливостей школярів з підвищеними розумовими здібностями // Розвиток потенціалу можливостей учнів в умовах сучасного навчання. – К., 2008. – С. 45.
3. Ингекамп К. Педагогическая диагностика / Ингекамп К. [пер. с нем.] – М. : Педагогика, 1991. – 240 с. – (Зарубежная школа и педагогика).
4. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. – Х. : Вид. гр. "Основа", 2004. – Ч. 1. – С. 5-24.
5. Лукіна Т. О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. О. Лукіна. – К. : "Шкільний світ", Вид. Л. Галичина, 2006. – 128с.
6. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. – СПб. : Образование – Культура, 1998. – 344 с.
7. Указ Президента України від 4 липня 2005 року № 1013/2005 "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" . – К.: Ліга Бізнесінформ, 2005. – 4 с.